

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Факультет іноземної філології
та соціальних комунікацій

X

**ВСЕУКРАЇНЬКА
НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ**

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

27-28 квітня 2023 року

Матеріали

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА
СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

**МАТЕРІАЛИ X ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ,
ВИКЛАДАЧІВ ТА СПІВРОБІТНИКІВ**

(Суми, 27-28 квітня 2023 року)

Суми, 2023

С-70 Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства:

Матеріали десятої Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, 27–28 квітня 2023 р.) / уклад. М. М. Набок. Суми : Сумський державний університет, 2023. 367 с.

До збірника увійшли наукові матеріали, присвячені актуальним проблемам сучасного перекладу, етнолінгвістики, стилістики, методики та методології сучасних мовознавчих та літературознавчих дисциплін. Складовою збірника є наукові розвідки з питань релігії та культури, соціальних і міжкультурних комунікацій, психологічної теорії та практики, соціологічних досліджень.

Для викладачів закладів вищої освіти, аспірантів, студентів, учителів загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв та коледжів, усіх, хто цікавиться питаннями соціогуманітарного напрямку.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

СЕКЦІЯ 5.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ

Андрій Пальчик,

канд. філос. наук

викладач Інституту богословських наук Непорочної Діви Марії

Кам'янець-Подільської дієцезії РКЦ

АКСІОЛОГІЯ НАУКИ М. ГЕЛЛЕРА У КОНТЕКСТІ ТЕОЛОГІЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ «ЗЕМНИХ» ЦІННОСТЕЙ

Метою даного дослідження є з'ясування ролі, яку відіграє аксіологічний аспект проекту теології науки Міхала Геллера у богословському осмисленні світського виміру життя людини у всьому його різноманітті. Відповідно, ставляться наступні **завдання**: представити духовний та інтелектуальний контекст, у якому зародилася ідея теології науки; визначити характерні риси теології «земних» цінностей; представити основні ідеї аксіології науки Геллера. Для реалізації поставлених завдань основними джерелами служать праці згаданого дослідника, передусім «Виправдання Усесвіту» [5], «Нова фізика і нова теологія» [4] та «Наука і Теологія – не обов'язково лише на одній планеті» [3].

Традиційна християнська богословська рефлексія передусім зосереджувалася на трансцендентному вимірі існування людини, зазвичай нехтуючи цінністю земного життя з усім його багатством і багатоаспектністю. Теологія настільки цікавилася такими феноменами людського життя, як праця, економіка, політика, наука та ін., наскільки вони стосувалися моральної оцінки зі сторони Церкви. Самі ж ці елементи земного виміру людського життя, залишаючись у сфері *profanum*, були ніби приреченими на зневаження у перспективі Божого царства, що надходить. Як зауважує Дюкок, «у цьому місці ми зустрічаємося з інтелектуальними навичками, закоріненими у найдавнішій

традиції. Велика кількість теологів та духовних лідерів не бачила у світі нічого іншого, як тільки перешкоду у подоланні або освяченні самого себе» [2, с. 104]. Сповідування дуалізму дочасності і божественної реальності, що також пояснюється потужним впливом платонівської традиції на християнську духовність, упродовж століть не давало усвідомити усієї складності проблематики людської активності у цьому світі.

У ХХ ст. в середовищі католицьких богословів все більше зростає зацікавленість «земними» цінностями, що до цього сприймалися радше як певний контекст спасенної дії Бога у світі, а зараз починали все чіткіше проступати як важливі з теологічної перспективи. Такими новими об'єктами зацікавлення стали матерія, культура, мистецтво, людське тіло, народ і т.п., створивши підстави для виникнення нових теологічних дисциплін типу «теологія матерії», «теологія тіла», «теологія культури» тощо. На відміну від інших богословських дисциплін, що також окреслюються як «теології родового відмінку» [1, с. 28] (наприклад, теологія релігії чи теологія історії), вони характеризуються певними особливостями, серед яких можна виділити наступні:

1. Об'єктом вивчення є певний фрагмент реальності – матеріальної чи духовної, яку можна окреслити як світську.
2. Відносно слабке тематичне відношення до біблійних книг.
3. Зазвичай мають конкретного ініціатора та автора (авторів).
4. Залишаються чітко не опрацьованими питаннями «традиційних» богословських дисциплін, передусім систематичних (догматична, моральна теологія).
5. З'являються під впливом зовнішніх відносно Церкви суспільних, політичних, культурних та інтелектуальних процесів.

До яскравих спроб «виправдати» богословський інтерес до такого феномену культури, як наука, належить проект теології науки, запропонований Міхалом Геллером (нар. 1936) – видатним польським космологом і філософом, а також священником Римо-католицької церкви, лауреатом Темплтонівської

премії. Його ідея теології науки зародилася наприк. 70-х – поч. 80-х рр. минулого століття як спроба піддати феномен науки богословському осмисленню. У 1992 р. Геллер презентує програму дисципліни, метою якої має бути «критична рефлексія стосовно даних Одкровення, що дозволяють нам подивитися на науку як на специфічно людську цінність», з відповідної перспективи досліджуючи факт існування наук, їх підґрунтя, методи і отримані дані [4, с. 115, 118].

Проект Геллера має виразний аксіологічний вимір: наука як така, а також наукова праця розглядаються як цінності. Хоча наука не має завдання вивчати цінності, але сама є цінністю, вартою особливої уваги з боку філософів і теологів. При цьому вона є цінною не лише для дослідників, але для усього людства. Польський дослідник виступає апологетом наукової діяльності. Розуміючи науково-технічний прогрес як незворотне явище, Геллер відкидає аргументи проти науки («атомна загроза, забруднення навколишнього середовища, маніпуляція людською свободою тощо»). На його переконання, без науки планета не могла б утримати людство. Іншим ціннісним аспектом науки є заспокоєння природного прагнення людини до здобуття інформації, наукової істини [5, с. 48]. Він також пише про високий престиж наукової діяльності. У контексті кризи авторитетів – на його думку – люди схильні вірити більше вченим, ніж митцям чи політикам. Хоча рівень освіченості суспільства можна окреслити як посередній, наука у ньому «вважається взірцем об'єктивності та раціональності» [3, с. 34].

Можливість дослідження аксіологічного аспекту науки у теології, за Геллером, генетично пов'язана з відходом логічного позитивізму з інтелектуальної арени і утвердженням філософської етики. Було зауважено, що у процедурі наукового дослідження суттєву роль грають оцінки й рішення, що до цього часу трактувалися як фактори, які не мають важливого значення у пізнавальній структурі відкриття. Такий поворот до епістемічних цінностей відкриває перспективу для аксіології науки не лише у її філософському, але й теологічному вимірі. У другому ж випадку цінністю можна назвати «усе те, на

що спрямована людська діяльність («чому *варто* діяти»)), а остаточно на Бога, який є «Найвищим Благом»; натомість у життєвій практиці такими цінностями є усе, що пов'язане з Богом. Для теолога ж світ, створений Богом, сам по собі є благом і, відповідно, наукова діяльність виступає як людська активність, спрямована на вивчення Всесвіту як носія цінностей. У такій перспективі цінним джерелом для роздумів є біблійні тексти, що свідчать про участь Усесвіту в «есхатологічному преображенні» (Одрк. 21:1–6; 2 Пт. 3:11–13; Рим. 8:19–23). При цьому Геллер є противником пошуків «слідів» Божого існування у сотвореному світі, називаючи їх «поганою стратегією». Для нього увесь Всесвіт є «слідом» Бога і одночасно знаком цінності першого [3, с. 94–99].

Отже, наука виступає для Церкви як «теологічне місце» (*locus theologicus*): з одного боку є специфічним інструментом висвітлення певних істин віри (напр., сотворення світу), а з іншого – «деякі аспекти природничо-математичних наук самі по собі можуть стати предметом богословського аналізу» [6, с. 54–55].

Оскільки наукове пізнання є пізнанням раціональним (відповідно обґрунтованим), то – питає Геллер, – «чи постулат раціонального обґрунтування тверджень можна обґрунтувати раціонально? Очевидно, що це є неможливим без потрапляння у порочне коло». Отже, з точки зору теології науки, вибір раціональності є вибором певної цінності, тобто моральним вибором [3, с. 101].

Богословські погляди М. Геллера на науку у її аксіологічному аспекті оригінально втілюють намір отців II Ватиканського Собору розпочати активний діалог між Католицькою церквою і світом культури (зокрема науки). Однозначне підтвердження Собором вчення про автономію науки і заохочення до використання даних «світських» наук у пастирській діяльності значно сприяло зверненню католицьких дослідників до феномену науки. Також варто відмітити близькість ідей Геллера до змісту повчання папи Іоанна Павла II, який неодноразово звертався до представників наукового співтовариства, і з яким Геллер неодноразово брав участь у міждисциплінарних наукових

семінарах у Кастель-Гандольфо.

Отже, проект теології науки М. Геллера є свідоцтвом живого зацікавлення ціннісним аспектом науки з боку католицьких богословів. Досліджувана з богословської перспективи наука виявляє свій ціннісний вимір як сфера діяльності, спрямована на вивчення Усесвіту, що походить від Бога (найвищого Блага), і який у світлі надприродного одкровення сам є благом. Процес виокремлення теології науки як нової богословської дисципліни дає можливість подивитися на науку в усьому її багатстві ніби ззовні, провокуючи до постановки нових питань і пошуків нестандартних рішень.

Список використаних джерел:

1. Напюрковський С.Ц. Як займатися теологією / пер. з пол. К. Рассудіної. К. : Інститут Релігійних Наук св. Томи Аквінського, 2010. 240 с.
2. Duquoc Ch. Niejasności teologii sekularyzacji / tł. W. Krzyżaniak. Warszawa : Instytut Wydawniczy «Pax», 1975. 192 s.
3. Heller M. Nauka i Teologia – niekoniecznie tylko na jednej planecie. Kraków : Copernicus Center Press, 2019. 128 s.
4. Heller M. Nowa fizyka i nowa teologia. Tarnów : «Biblos», 1992. 151 s.
5. Heller M. Usprawiedliwienie wszechświata. Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy «Znak» 1984. 112 s.
6. Trombik K., Polak P. Teologia nauki – propozycja nowego otwarcia teologii na nauki. *Człowiek i Społeczeństwo*. № LIV. 2022. S. 49–64. DOI: <https://doi.org/10.14746/cis.2022.54.4>.